

1

Η ανάπτυξη του μηχανισμού της επικοινωνίας στο παιδί

1.1. Εισαγωγή (νευρολογία - ψυχιατρική - αισθήσεις)	13
1.2. Παιδοψυχιατρική - αισθήσεις και επικοινωνία	16
1.3. Παράγοντες που απαιτούνται για την απόκτηση του λόγου	20
1.4. Η ψυχική δόμηση του παιδιού μέσα από τις αισθητηριακές ανταλλαγές με την μητέρα (προλεκτική επικοινωνία)	22
1.5. Η έννοια της νευροψυχικής (ψυχοκινητικής) ωρίμανσης στο παιδί έως 4 ετών	26
1.6. Αισθήσεις και ψυχοκινητική εξέλιξη	28
1.7. Η αίσθηση της όρασης	31
1.8. Η αίσθηση της ακοής	33

1.1. Εισαγωγή (νευρολογία - ψυχιατρική - αισθήσεις)

Το παιδί γεννιέται νευρολογικά ανώριμο, στις αρχές υπάρχει με τις βιολογικές του ανάγκες.

Ένα παιδί όμως δεν υπάρχει μόνο του, δηλαδή δεν μπορούμε να το περιγράψουμε έξω από τη δυαδική σχέση μητέρας - παιδιού, μια σχέση που δημιουργείται από τη γέννησή του δια μέσου των αμφίδρομων αισθητηριακών ανταλλαγών. Άρα είναι αδύνατο να γνωρίσουμε τις διαδικασίες της (νευρο-ψυχικής) ωρίμανσης - εξέλιξης του μωρού, αν δεν γνωρίζουμε την ψυχολογία του ενήλικα που συμμετέχει στη δημιουργία του.

Το παιδί όμως, έχει το ίδιο τις γενετικές προδιαγραφές αυτού που θα γίνει στο μέλλον. Η ωρίμανσή του θα γίνει σύμφωνα με ορισμένους **κανόνες**, που θα του επιτρέψουν να αποκτήσει **νέες ικανότητες υποδοχής και επεξεργασίας** των αισθητηριακών πληροφοριών που θα δεχθεί.

Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε, ότι η **ωρίμανση του κληρονομούμενου δυναμικού συνεχίζεται** και μετά τη γέννηση, και **εξαρτάται** από την **εμπειρία - τα βιώματα**, που αποκτώνται **μέσα από την αμφίδρομη αισθητηριακή επικοινωνία - σχέση παιδιού και μητέρας** - περιβάλλοντος, όπως και από τους **τρόπους προσαρμογής**, που επιβάλλει το περιβάλλον στις απαιτήσεις του παιδιού.

Η Ομιλία είναι μία πολύπλοκη εγκεφαλική λειτουργία που δεν αποκτάται μεμονωμένα, αλλά μέσα από αυτήν την αισθητηριακή αμφίδρομη επικοινωνία, στην οποία **πρωταγωνιστεί η Ακοή. Μέσα από το μονόλογο**, από το ψέλλισμά του, **το μωρό θα γίνει ικανό για διάλογο**. Η αντίληψη του ψελλίσματός του, στο βρέφος είναι ακουστική αλλά και κιναισθητική. Το βρέφος παράγει ήχους, μέσα σ' "ένα παιχνίδι επικοινωνίας", που του δίνουν ευχαρίστηση. Έτσι **συναίσθημα και επικοινωνία μπερδεύονται στις αμφίδρομες αισθητηριακές προλεκτικές ανταλλαγές**.

Οι πρώιμες επικοινωνιακές συμπεριφορές του παιδιού, αποδεικνύουν ικανότητες οι οποίες **εξελισσονται** από την αρχή της ζωής. Ένα σύνολο συμπεριφορών και ικανοτήτων που αποκτώνται, οργανώνονται τόσο πιο γρήγορα, όσο οι γονείς θεωρούν το παιδί τους συνομιλητή, σαν ένα άτομο που κατανοεί πολλά από αυτά που συμβαίνουν από τις πρώτες ημέρες της ζωής.

Οι απλές διαφοροποιήσεις της φωνής του παιδιού, σαν απάντηση στα αισθητηριακά μηνύματα - ερεθίσματα των γονέων, είναι ήδη έκφραση και αποτελούν απάντηση στην κατανόηση μιας κατάστασης.

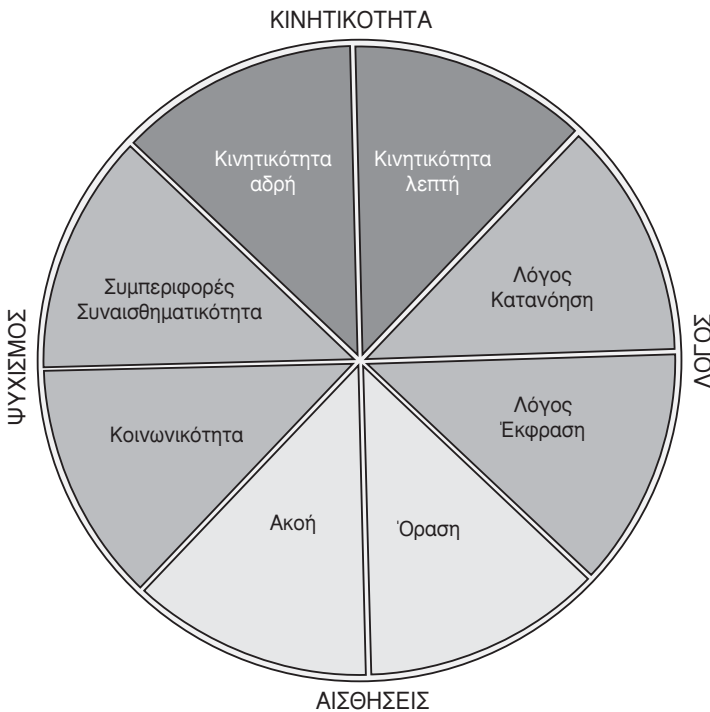
Η **αντίληψη** των αισθητηριακών αυτών μηνυμάτων πραγματοποιείται - εστιάζεται **στο φλοιό του εγκεφάλου** και είναι σε διασύνδεση με τα κέντρα του λόγου. Δεδομένου ότι **το παιδί θα μιλήσει, αφού προηγουμένως κατανοήσει**, γίνεται αντιληπτό ότι η βλάβη των περιοχών αυτών (του Κ.Ν.Σ. ή των αισθητηριακών οδών) θα διαταράξει την απόκτηση της ομιλίας.

Παράλληλα, η απόκτηση της ομιλίας στο παιδί, **προϋποθέτει διαφοροποιήσεις της δομής του εγκεφάλου του** όπως: αύξηση του όγκου και του βάρους, ιστολογικές μεταβολές (μείωση της πυκνότητας λόγω της ανάπτυξης των συνάψεων μεταξύ των κυττάρων), αύξηση παραγόντων του μεταβολισμού όπως τα φωσφολιπίδια κ.ά.

Τονίζεται ότι η σημαντικότερη ανάπτυξη του εγκεφάλου, πραγματοποιείται τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής, περίοδο κατά την οποία το βάρος του εγκεφάλου τριπλασιάζεται, ενώ η ανάπτυξη του συνεχίζεται έως τα δώδεκα χρόνια.

Υπάρχει ένας συσχετισμός μεταξύ της ωρίμανσης των νευρολογικών δομών και του ρυθμού εξέλιξης - προόδου στους τομείς: της αισθητηριακής αντίληψης, της κινητικότητας, της ομιλίας, και της νοημοσύνης. Βέβαια, ο ρυθμός αυτός ποικίλλει από άτομο σε άτομο (Εικ. 1.1).

Έτσι, όταν προσεγγίζουμε την παθολογία του λόγου και τις διαταραχές επικοινωνίας, το παιδί εξετάζεται σαν **ένα σύνολο**, στα πλαίσια ενός παρελθόντος και ενός παρόντος. Το παιδί “βλέπεται” στην ιστορία του, στις προσωπικές του συνθήκες και στη δυνατότητα της προοδευτικής ολοκλήρωσής του, με βάση την νευροψυχική του εξέλιξη μέσα στο χώρο και στο χρόνο...

Εικόνα 1.1. Οι 8 τομείς εξέλιξης του παιδιού. Η απόκτηση του Λόγου εξαρτάται από όλους τους τομείς της εξέλιξης.

1.2. Παιδοψυχιατρική – Αισθήσεις και Επικοινωνία

Ο όρος της επικοινωνίας, χρησιμοποιείται σήμερα από φυσικές, μαθηματικές, ανθρωπιστικές και ιατρικές επιστήμες, από διαφορετική οπτική γωνία, τόσο για την διευκρίνιση - διάγνωση ενός προβλήματος όσο και για τη λύση - αντιμετώπισή του.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ.) η Υγεία, δεν χαρακτηρίζεται από την απουσία ασθενειών, αλλά από μία κατάσταση ευεξίας φυσικής - ψυχικής και κοινωνικής, δηλ. από μία ισορροπία σώματος, ψυχής και περιβάλλοντος.

Σ' αυτό το πλαίσιο ο όρος επικοινωνία, παίρνει άλλη διάσταση και συνδέεται άμεσα με την ύπαρξη του ανθρώπου, αφού **επικοινωνία είναι ένα σύνολο υποχρεωτικών (αναγκαίων) ανταλλαγών με το περιβάλλον, που καθορίζουν την συμπεριφορά του, επειδή δεν μπορούμε να μην επικοινωνούμε, διότι έτσι μόνο υπάρχουμε** (Εικ. 1.2).

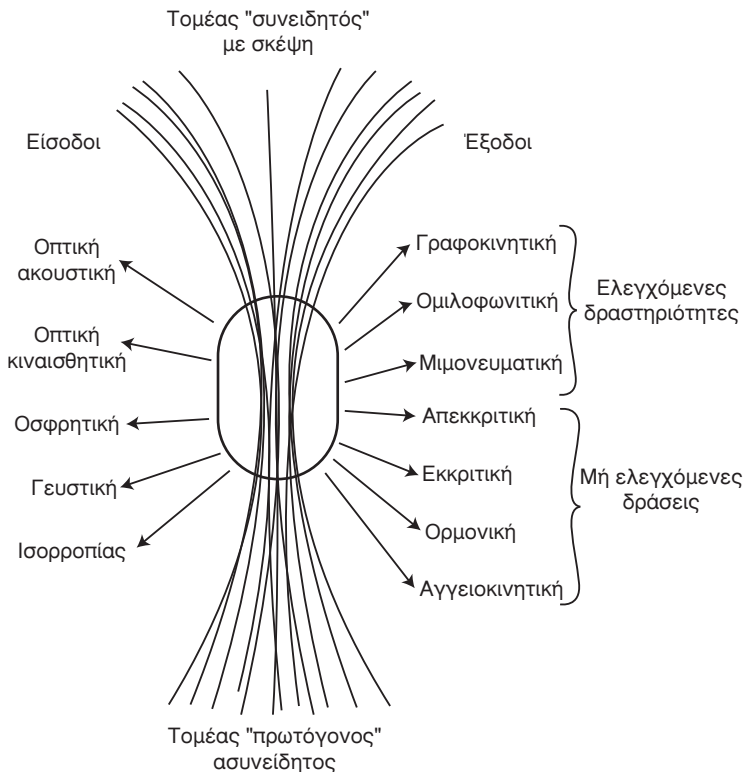
Η Επικοινωνία είναι ένα σύστημα συμπεριφορών που ρυθμίζει, συντηρεί και καθιστά δυνατές τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, μεταξύ ομάδων ατόμων, όπως και με το περιβάλλον.

Αν όμως δεχθούμε ότι ο μηχανισμός που ρυθμίζει την συμπεριφορά - επικοινωνία - σχέση μεταξύ των ανθρώπων είναι η μεταφορά και η επεξεργασία της πληροφορίας, τότε δεχόμαστε ότι **κάθε διαταραχή στον μηχανισμό αυτό ή κάθε άρνηση για επικοινωνία, προκαλεί παθολογικές συμπεριφορές. Άρα: η επικοινωνία είναι συνώνυμη της συμπεριφοράς** αφού κάθε επικοινωνία προκαλεί μία αντίδραση - συμπεριφορά και **διαταραχές της επικοινωνίας, σημαίνουν διαταραχές της συμπεριφοράς.**

Η Επικοινωνία, στην Παιδοψυχιατρική, προϋποθέτει την σύνδεση του σώματος με την ψυχή, της κληρονομικότητας με την επίδραση του περιβάλλοντος, της νευρολογίας με την ψυχιατρική, της δομής του εγκεφάλου με την διαταραχή - σύμπτωμα της συμπεριφοράς.

Σήμερα, πιστεύεται ότι κάθε παιδί γεννιέται μ' ένα σταθερό δυναμικό γενετικά καθορισμένο, η ολοκλήρωσή του όμως απαιτεί μία συνεχή και αμφίδρομη επικοινωνία, με την μητέρα στις αρχές, οικογένεια, σχολείο και με το περιβάλλον αργότερα. Οι πρώτες μορφές επικοινωνίας **πραγματοποιούνται δια μέσου των αισθήσεων.**

Έτσι η γεύση, η αφή, η όραση, η ακοή, γίνονται οι γέφυρες των αισθητηριακών ανταλλαγών - μηνυμάτων, των έμφυτων αυτών μηχανισμών, που ενσωματώνονται στην κίνηση και μετατρέπονται προοδευτικά σε τρόπους συμπεριφοράς, μέσα από τη σχέση - εκμάθηση μητέρας - μωρού, και από τις απαντήσεις - έννοιες που η μητέρα θα δώσει στα μηνύματα του μωρού της. Αίσθηση όμως είναι και η ισορροπία, ο πόνος, ενώ διαταραχή της επικοινωνίας προκαλείται και από τον θόρυβο.

Εικόνα 1.2. Η Επικοινωνία πραγματοποιείται με ένα σφαιρικό τρόπο, και προϋποθέτει πολλούς διαύλους (εισόδους και εξόδους) πληροφοριών. Δεν μπορούμε να μην επικοινωνούμε, διότι έτσι μόνο υπάρχουμε. Κάθε ανθρώπινη επικοινωνία έχει δυο τομείς που αφορούν α) το περιεχόμενο, β) την ανθρώπινη σχέση και προϋποθέτει την ύπαρξη της επιθυμίας, της ανάγκης της.

Η φωνή εξ' άλλου (Εικ. 1.3), που παράγεται από τα φωνητικά όργανα του ανθρώπου, πριν μετατραπεί σε Λόγο, χρησιμοποιεί σαν μέσον την ομιλία. Έτσι **Ομιλία** είναι μία οργάνωση των στοιχείων της φωνής μέσα στο χρόνο (ύψος, ένταση κ.λπ.), με βάση κανόνες επικοινωνίας που προκαθαρίζονται από δύο ή μία ομάδα ατόμων. Ο **Λόγος** είναι το όχημα των σκέψεων και του ασυνείδητου, είναι μία συμβολική λειτουργία, που εκφράζει - αναπαριστά την εξωτερική αλλά και την εσωτερική πραγματικότητα. **Ο συμβολισμός αυτός ή η αναπαράσταση του έξω κόσμου πραγματοποιείται δια μέσου των αισθήσεων.**

Μπορεί να υπάρχει Λόγος χωρίς ομιλία (π.χ. η γλώσσα των νοημάτων σε κωφά παιδιά ή η γραφή). Η **ομιλία** όμως, είναι το βασικό στοιχείο της επικοινωνίας που δημιουργείται **με βάση την πλούσια προλεκτική αισθητηριακή επικοινωνία** του πρώτου χρόνου της ζωής μεταξύ μητέρας - παιδιού και για την απόκτησή της **απαιτείται καλή ακοή.**

Η αιτιολογία των διαταραχών επικοινωνίας στο παιδί είναι ποικίλη και η διάγνωση όχι πάντα εύκολη. Πολλές φορές συνυπάρχουν διαφορετικές αιτίες στην καθυστέρηση ή στην ελλιπή εξέλιξη της ομιλίας.

Γενικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αιτιολογική άποψη μεταβάλλεται με την ηλικία. Μέχρι την ηλικία των 4-5 ετών οι διαταραχές επικοινωνίας στο παιδί οφείλονται κυρίως σε διαταραχή της Ακοής και της Σχέσης (επικοινωνίας) μητέρας - παιδιού. Μετά την ηλικία των 5 ετών, ένας ικανός αριθμός γλωσσικών ελλειμμάτων εξαφανίζεται ή είναι υπό διόρθωση. Μία μειοψηφία που εξακολουθεί να εκδηλώνεται με σοβαρά προβλήματα μάθησης, ελαχιστοποιεί ως αιτίες την Βαρηκοΐα και την Σχέση μητέρας - παιδιού. Στην ηλικία αυτή, οι ελλειμματικές καταστάσεις μπορούν να οφείλονται:

- σε γενετικά αίτια
- σε εγκεφαλικές βλάβες επίκτητης αιτιολογίας (νευρολογικά αίτια)
- σε διαταραχές στην πλευρίωση των εγκεφαλικών λειτουργιών, ή
- σε εμμονή σοβαρών συναισθηματικών διαταραχών της πρώιμης παιδικής ηλικίας.

Η **έγκαιρη διάγνωση** των διαταραχών επικοινωνίας, μέχρι την ηλικία των 4-5 ετών, είναι δυνατόν ν' απαιτήσει διάφορες ιατρικές ειδικότητες

όπως: Παιδοψυχιάτρου, Ωτορινολαρυγγολόγου, Ενδοκρινολόγου, Παιδιάτρου, Βιοπαθολόγου, Γενετιστή, Ακτινολόγου κ.ά., ανάλογα με την περίπτωση.

Η αντιμετώπιση των διαταραχών επικοινωνίας στο παιδί απαιτεί εξειδίκευση και διεπιστημονική συνεργασία, ιατρικών ειδικοτήτων και παραιϊατρικών επιστημών, όπως λογοπεδείας, ψυχολογίας, ειδικής παιδαγωγικής, εργασιοθεραπείας, μουσικοθεραπείας κ.ά. ανάλογα με την περίπτωση.

Εικόνα 1.3. Ο ρόλος της συγκίνησης - συναισθήματος στην Επικοινωνία

Αλλοιώσεις της φώνησης με βάση τον τρόπο που βιώνεται ένα γεγονός

1. Σχετικά με την έννοια του γνωστού - αγνώστου

Άγνωστο

- Διακοπή της φώνησης
- Εισπνοή - αναστεναγμός
- Σιωπή

Γνωστό

- Καμμία αλλαγή

2. Σχετικά με την έννοια της ευχαρίστησης

Ευχάριστο

- Διαστολή του φάρυγγα
- Μεγαλύτερη ενέργεια στις χαμηλές συχνότητες
- Φωνή μελωδική

Δυσάρεστο

- Σύσπαση του φάρυγγα
- Μεγαλύτερη ενέργεια στις υψηλές συχνότητες
- Φωνή σφιγμένη

3. Σχετικά με το αν απαντά σε μια ανάγκη προσωπική

Απαντούν

- Χαλάρωση όλου του στοματοφωνητικού συστήματος
- Αύξηση σιελόρροιας
- Φωνή χαλαρή

Έλεγχος

- Χαλαρή φωνή

Δεν απαντούν

- Σύσπαση όλου του στοματοφωνητικού συστήματος
- Φωνή “σφιγμένη”

Απουσία ελέγχου

- Φωνή με τάση

1.3. Παράγοντες (προϋποθέσεις) που απαιτούνται για την απόκτηση του λόγου

Η εξέλιξη του λόγου προϋποθέτει την αρμονική ανάπτυξη της επικοινωνίας. Οι έρευνες σχετικά με την ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας και η καλή γνώση παραγόντων “υψηλού κινδύνου διαταραχών επικοινωνίας” μας επιτρέπουν σήμερα, μέσα από μία εκλεπτυσμένη παρατήρηση, την **πρώιμη** ανίχνευση και **πρόληψη** της καθυστέρησης στην εξέλιξη του λόγου.

Ο λόγος έχει δύο πόλους **1) υποδοχή - κατανόηση** και **2) έκφραση**.

Η ανάπτυξη του μηχανισμού της κατανόησης, πάντα προηγείται από αυτήν της έκφρασης. **Το παιδί δεν θα μιλήσει αν δεν κατανοήσει**. Στον τομέα της κατανόησης υπάρχουν διαφορές κάποιων εβδομάδων στην εξέλιξη, μεταξύ των παιδιών. Στον τομέα της έκφρασης οι διαφορές μπορούν να είναι αρκετοί μήνες. Το οικογενειακό-παιδαγωγικό περιβάλλον του παιδιού και ο ιατρός, είναι αυτοί που πρώτοι μπορούν να παρατηρήσουν και να υποψιαστούν ένα έλλειμμα στους **τομείς που υπεισέρχονται στην ανάπτυξη του λόγου**.

Οι παράγοντες που υπεισέρχονται στην ανάπτυξη του λόγου είναι:

- **Το βασικό δυναμικό του παιδιού στους τομείς,**
  - οπτικό
  - ακουστικό
  - νευρολογικό
  - γνωστικό
- **Η προσωπικότητα των γονέων και**
- **Παράγοντες που συνδέονται με την ποιότητα των ανταλλαγών μεταξύ γονέων και παιδιού.**

Από τους πρώτους μήνες το παιδί πολλαπλασιάζει τις αισθητηριακές - αντιληπτικές εμπειρίες του βλέποντας, ακούοντας, αγγίζοντας...

Οι γονείς, που πρωταγωνιστούν στις εμπειρίες αυτές, βοηθούν το μωρό να οργανώσει το περιβάλλον του, τις σχέσεις του με τα αντικείμενα και τις αντιδράσεις του - πράξεις. Όσον αφορά τις σχέσεις του με ανθρώπους, το παιδί επικοινωνεί πολύ πριν γίνει ικανό να μιλήσει, με τη μίμηση, με το χαμόγελο, με το κλάμα (προλεκτική επικοινωνία). Η φάση αυτή **προεικονίζει την κοινωνική λειτουργία του λόγου**.

Από τις πρώτες εβδομάδες της ζωής, η μητέρα θεωρεί το μωρό της σαν ένα πλάσμα ικανό για συνομιλητή της και επικοινωνεί συνεχώς με αυτό. Έτσι η κραυγή, οι φθόγγοι, οι μιμητικές εκφράσεις και οι μη λεκτικές κινήσεις, **ερμηνεύονται** από την μητέρα και αποκτούν μια **έννοια**. Η μητέρα δι-

αισθητική, σε όλες τις συμπεριφορές του μωρού, απαντά με ένα τρόπο λεκτικό ή μμητικό-νευματικό. Η συμπεριφορά αυτή, ενδυναμώνει την επικοινωνιακή δυνατότητα του μωρού, που **συμμετέχει** πλέον στην επικοινωνία, ακούοντας προσεκτικά ή εκφραζόμενο με φθόγγους.

Προοδευτικά το μωρό εξελίσσεται νευρολογικά, γίνεται ικανό στον **κινητικό τομέα** και αποκτά νέους τρόπους συμπεριφοράς και νέες ανταλλαγές με το περιβάλλον.

Μεταξύ των μη-λεκτικών συμπεριφορών που αποκτά το μωρό, η ικανότητα **να δείχνει με το δάκτυλο**, εμφανίζεται περίπου στον 9^ο μήνα και αποτελεί μία **κοινωνική** άποψη της επικοινωνίας.

Σ' αυτήν την ηλικία το μωρό προσπαθεί να προσελκύσει την **προσοχή** της μητέρας σε κάποιο αντικείμενο που το περιβάλλει, και να **αποσπάσει** μία απάντηση από μέρους της, με αποτέλεσμα να **επικεντρώνουν** την **προσοχή** τους και οι δύο στο ίδιο αντικείμενο, κοινό μιας επικοινωνίας - συνομιλίας.

Η ωρίμανση (νευρολογική) του μωρού στην συνέχεια, θα του επιτρέψει να δοκιμάσει πιο πολύπλοκες δραστηριότητες σε άλλα επίπεδα όπως κινητικό, γνωστικό και αυτό της σχέσης. Ο ασυνείδητος μηχανισμός **προσαρμογής της μητέρας** στις συμπεριφορές - δράσεις **του μωρού**, είναι βασικός, αφού ενισχύει την διαδικασία της εξέλιξης του σε όλα τα στάδια. Στην **διπλή** ικανότητά της, να αφήνεται, να οδηγείται από το μωρό και να οδηγεί το μωρό ταυτόχρονα, βασίζεται ο μηχανισμός της **προλεκτικής επικοινωνίας**.

Η **προλεκτική επικοινωνία** αποτελεί το απαραίτητο πλαίσιο της εξέλιξης του λόγου, διότι με βάση τον διάλογο αυτό και την **ευχαρίστηση** που απορρέει για την μητέρα και το παιδί, οι πρώτοι φθόγγοι - συλλαβές του μωρού, θα μεταφραστούν από την μητέρα και θα αποκτήσουν μία Ερμηνεία - Έννοια.

Οι πρώιμες αυτές ανταλλαγές **αποτελούν προϋπόθεση της ανάπτυξης του λόγου, αλλά δεν είναι ικανές από μόνες** τους να οδηγήσουν το παιδί στην απόκτηση ενός γλωσσικού συστήματος.

Η ανάπτυξη του λόγου προϋποθέτει, αφ' ενός την **ενσωμάτωση (υποδοχή - επεξεργασία) των αισθητηριακών** πληροφοριών σε εγκεφαλικό επίπεδο και αφ' ετέρου την παρουσία ενός **γλωσσικού κοινού κώδικα** από τις πρώτες ανταλλαγές.

Με αυτές τις προϋποθέσεις και συνθήκες, οι πρώτες λέξεις εμφανίζονται μεταξύ 12 και 18 μηνών, ενώ σε ηλικία 24 μηνών, τα περισσότερα παιδιά αρχίζουν να συνδυάζουν 2 λέξεις και να δημιουργούν προτάσεις.

1.4. Η ψυχική δόμηση του παιδιού μέσα από τις αισθητηριακές ανταλλαγές με την μητέρα (προλεκτική επικοινωνία)

Η προλεκτική επικοινωνία είναι ένα απαραίτητο στάδιο στην απόκτηση της ομιλίας. Πρόκειται για μια αισθητηριακή - συναισθηματική **αμφίδρομη επικοινωνία** μητέρας - μωρού στον 1^ο χρόνο της ζωής. **Ως επικοινωνία ορίζεται ένα σύστημα συμπεριφορών, το οποίο ρυθμίζει, συντηρεί και καθιστά δυνατές τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων.** Εξάλλου σ' ένα από τα αξιώματα του P. Watzlawick “δεν μπορούμε να μην επικοινωνούμε”, τονίζεται ότι κάθε συμπεριφορά είναι επικοινωνία και κάθε επικοινωνία προκαλεί, δημιουργεί, ένα πρότυπο συμπεριφοράς. Παίρνουμε λοιπόν σαν βάση ότι **η επικοινωνία είναι συνώνυμη της συμπεριφοράς και καθοριστική από τις αρχές της ζωής για την δημιουργία της προσωπικότητάς μας, τις σχέσεις μας με το περιβάλλον, τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων ή και ομάδων ατόμων.**

Από τη γέννησή του το μωρό είναι ικανό να επικοινωνεί (κοινωνικό), όπως είναι προετοιμασμένο ν' αναπνέει και να τρώει. Εν τούτοις, ο πλέον εξελιγμένος βιολογικά οργανισμός, γεννιέται σε μια κατάσταση τέτοιας ανωριμότητας, που τον αναγκάζει να συνεχίσει την εξάρτηση της ενδομήτριας φάσης του.

Διάφορες μελέτες συμπεραίνουν, ότι η γέννηση του μωρού μετά από 266,5 ημέρες εγκυμοσύνης είναι απαραίτητη, διότι περισσότερη παραμονή θα την καθιστούσε επικίνδυνη, λόγω της ταχείας ανάπτυξης του εγκεφάλου του.

Άρα μία κατάσταση εξωμήτριας συμβίωσης, συνεχίζεται μέχρι τη στιγμή που το βρέφος θ' αρκουδίσει, στην ηλικία των 8-10 μηνών.

Εν τούτοις η ανωριμότητα αυτή του μωρού, γίνεται το όπλο της παντοδυναμίας του, διότι του εξασφαλίζει την προσήλωση της μητέρας, την αναγκαιότητα να προβλέπει την συμπεριφορά του και να μάθει να συμπεριφέρεται μαζί του.

Δηλ. η μητέρα δεν θεωρείται σαν το άτομο που βάζει τάξη σ' ένα χάος, αλλά σαν άτομο που **προσαρμόζεται** εντελώς σε μια οργάνωση συμπεριφορών του μωρού της. Είναι γνωστό ότι η **ολοκλήρωση του μωρού σε σωματικό και ψυχικό** επίπεδο γίνεται πάντα με **βάση τα γενετικά χαρακτηριστικά του**, αλλά και την **σχέση του με την μητέρα-περιβάλλον**, τις ανταλλαγές τους, που στις αρχές **πραγματοποιούνται μέσω των αισθήσεων.**

Στην αμφίδρομη αυτή σχέση το μωρό συμμετέχει **ενεργά.**

Ήδη στη μήτρα, με τις κινήσεις του κάνει την παρουσία του αισθητή

στη μητέρα, που του μεταφέρει μέσα από τον ομφάλιο λώρο τις διαθέσεις της. Στις αρχές υπάρχει με τις βιολογικές του ανάγκες, στις οποίες η μητέρα απαντά, επιτρέποντάς του να ζήσει μία συγχώνευση, συμβίωση, αγνοώντας τα όριά του, χωρίς διαχωρισμό εσωτερικής - εξωτερικής πραγματικότητας.

Θ' ανακαλυφθεί, **ανακαλύπτοντας τον άλλο** με τις αισθητηριακές ανταλλαγές, με την επικοινωνία, θα δημιουργήσει το ΕΓΩ επειδή θα υπάρχει το ΕΣΥ.

Διότι όπως ο Winnicott τονίζει, “δεν υπάρχει νεογνό μόνο του, υπάρχει με τις φροντίδες της μητέρας”.

Είναι γνωστό ότι το παιδί **διαθέτει από την γέννησή του μια ορισμένη μορφή** απάντησης - αντίδρασης, σε ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Η μητέρα δίνει απαντήσεις στα μηνύματά του, προσφέρει στο μωρό εκτός από το φαγητό και την αγκαλιά της, ένα σύνολο δράσεων, πλησιάσματος, απομάκρυνσης, απόρριψης, επιβράβευσης, στέρησης. **Οι απαντήσεις της μητέρας στις ανάγκες του μωρού, παίρνουν την έννοια μιας συνομιλίας, ενός μονόλογου με δύο άτομα.**

Οι διεγέρσεις του **δέρματος** προκαλούν κινήσεις πλησιάσματος ή αποφυγής, τα χάρδια ηρεμούν.

Όπως είναι γνωστό από τις εργασίες του Spitz, μωρά που στερήθηκαν φυσικές φροντίδες, παρουσίασαν καθυστέρηση της ψυχοκινητικής τους ανάπτυξης, διαταραχές ύπνου, ή διατροφής, ατονία και απάθεια.

Στις αρχές η σχέση - επικοινωνία του μωρού με το περιβάλλον γίνεται με **νευρο-βιολογικούς** μηχανισμούς, μέσα στους οποίους όμως μπορούμε ν' αναγνωρίσουμε **σημάδια μιας αφομοίωσης φλοιώδους ή υποφλοιώδους**. Είναι γνωστό ότι, δερματικό ερέθισμα της περιστοματικής περιοχής, ακολουθείται από κινήσεις θηλασμού ή προσανατολισμού της κεφαλής. Είναι αξιοσημείωτο ότι ένα τέτοιο αντανακλαστικό εξαφανίζεται όταν το παιδί έχει φάει, είναι ευχαριστημένο. Στις αρχές του 2ου μηνός, το μωρό αναγνωρίζει το μήνυμα της τροφής μόνο όταν πεινάει.

Στο τέλος του δευτέρου μηνός αντιλαμβάνεται **οπτικά την μητέρα** που το πλησιάζει **μόνον**, όταν **έχει βιολογική ανάγκη, όταν πεινάει**. Είναι γνωστό ότι το μωρό γνωρίζει την φωνή της μητέρας του ήδη πριν την γέννησή του. **Ο θόρυβος** προκαλεί αντιδράσεις **κινητικές (MORO)**, επιταχύνει τον καρδιακό ή Η.Ε.Γ. ρυθμό από τις πρώτες στιγμές της ζωής του. Κι όμως, **όταν το μωρό τρώει, μπορεί να δίνει την εντύπωση του κωφού.**

Η επαφή του σώματος της μητέρας, η ζέση και ο παλμός του, δίνουν ασφάλεια στο μωρό και το καθιστούν ικανό να την αποχωρισθεί και να

ταυτοποιηθεί με αυτήν. Ενδιαφέρουσες έρευνες των τελευταίων ετών αποδεικνύουν την γένεση των αμφίδρομων αλληλοεπιδράσεων **της όσφρησης** στη σχέση μητέρας - παιδιού. Η **οσμή** της μητέρας είναι ικανή να προκαλέσει αλλαγή της συμπεριφοράς στο μωρό της, ήδη την 2^η ημέρα, ενώ αυτή το αναγνωρίζει από την ίδια αίσθηση, την 3^η ή καλλίτερα την 4^η ημέρα.

Μεγάλη σπουδαιότητα έχει η **στοματική κοιλότητα**, η δράση της οποίας εκδηλώνεται και πριν τη γέννηση (ρουφά το δάκτυλό του). Το νεογέννητο θα ψάξει κάποιο αντικείμενο για να την συμπληρώσει, που θα του δώσει ευχαρίστηση.

Δεν υπάρχει μέσα-έξω. Το στήθος της μητέρας του είναι και δικό του σώμα. Όμως η στοματική κοιλότητα δεν χρησιμεύει μόνο για το φαγητό. Τα χείλη, πηγή ευχαρίστησης, είναι απαραίτητα και για την **ομιλία**.

Το χαμόγελο και γέλιο, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ανθρώπου, έμφυτος μηχανισμός τις πρώτες μέρες, γίνεται αργότερα **απάντηση - ανταπόκριση** στο πρόσωπο της μητέρας (3ος μήνας). Οπτικά, ακουστικά, απτικά ερεθίσματα, το προκαλούν. Ο καλλίτερος τρόπος πρόκλησης, είναι το πλησίασμα πρόσωπο με πρόσωπο, συνοδεία γνωστής φωνής και ιδιαίτερα της μητέρας. **Αποδεικνύεται ότι αισθητηριακά ερεθίσματα προκαλούν ή ελαττώνουν ή και παύουν κινητικές εκδηλώσεις, άρα υπάρχει άμεση σύνδεση ψυχοκινητική.**

Σπουδαίο μέσο επικοινωνίας είναι το **βλέμμα**. Βλέπουμε για να δούμε, αλλά και για να αναζητήσουμε ένα άτομο ξεχωριστό από μας, αλλά για μας. Ψάχνουμε κάποιον που θα μας απαντήσει. Τα μάτια ακολουθούν, εντοπίζουν, εγκλωβίζουν, απομακρύνουν, μιλούν.

Ορισμένα παιδιά αποφεύγουν το βλέμμα, ορισμένες μητέρες το φοβούνται σαν κριτικό. Εν τούτοις μητέρα - μωρό είναι ικανοί να αποφύγουν τον μαγνητισμό του, γυρίζοντας το κεφάλι ή κλείνοντας τα βλέφαρα.

Όπως ο Γκαίτε λέει “τα χέρια θέλουν να δουν, τα μάτια θέλουν να χαϊδέψουν”. Στην προλεκτική επικοινωνία μητέρας - παιδιού θα μπορούσαμε να συμπληρώσουμε για το βλέμμα ότι: αγγίζει και περικλείει, παίρνει και αφήνει, αφουγκράζεται και ακούει, τρώει...

Ένας πλούσιος διάλογος, όπου τρυφερότητα, απειλή με οποιαδήποτε φαντασίωση μπορούν να συνυπάρχουν.

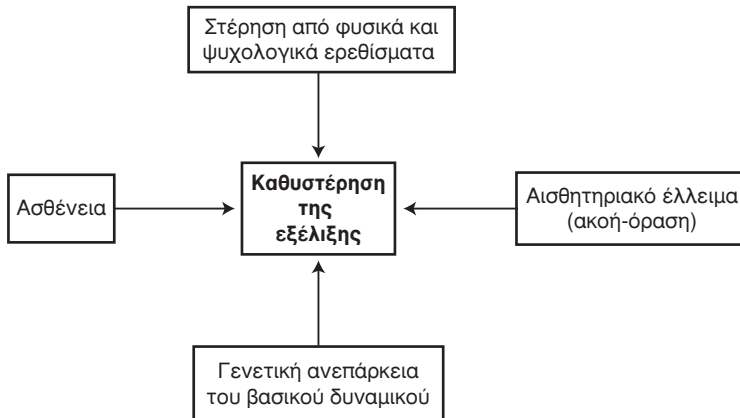
Η εισαγωγή του παιδιού **στον ηχητικό κόσμο**, εκδηλώνεται με τις κραυγές - κλάμα και αργότερα με τους λαρυγγικούς φθόγγους, δίνοντας την εντύπωση ενός διακοπτόμενου μονόλογου ή διαλόγου με τον εαυτό του. Την περίοδο αυτή το μωρό είναι πολύ πιο δραστήριο στην αμφίδρομη

επικοινωνία (6ο μήνα) με την μητέρα του. Ακούει τον εαυτό του (ψέλλισμα), αναγνωρίζει το σώμα του, προσαρμόζει και εξασκεί την φωνητική συσκευή του για την παραγωγή - αναζήτηση νέων φθόγγων. Αργότερα αναπτύσσει ένα **μιμητικό** παιχνίδι διάρκειας, αφού εντυπωσιάζεται από την φωνή που έρχεται από έξω, και από τις στοματοφωνητικές κινήσεις. **Η φωνή της μητέρας γίνεται η κινητήρια δύναμη της στοματοφωνητικής δράσης του παιδιού.** Έτσι μέσα από ένα πλούσιο και συνεχή **αισθητηριακό και συναισθηματικό διάλογο**, την προλεκτική επικοινωνία, το μωρό θα γίνει ικανό να μιλήσει, να ανεξαρτητοποιηθεί, να ταυτοποιηθεί, ν' αναπαραστήσει, να δημιουργηθεί.

Διότι υπάρχει ο έμφυτος μηχανισμός για την απόκτηση της ομιλίας, αλλά ο τρόπος που θα σχηματισθεί, δεν εξαρτάται μόνο από την νευρολογική ωρίμανση του παιδιού αλλά και από τα βιώματά του.

Έτσι, **οι έμφυτοι μηχανισμοί θα διαφοροποιηθούν σε επίκτητες συμπεριφορές, μέσα από τις αισθητηριακές ανταλλαγές της προλεκτικής επικοινωνίας, και την εκμάθηση, με βάση τον τρόπο που η μητέρα θα απαντήσει στο παιδί της.**

Μέσα από τον μονόλογο, το μωρό θα γίνει ικανό για διάλογο. Με βάση την **κληρονομικότητά του, τις συνθήκες της ενδομήτριας φάσης του και τις προλεκτικές επικοινωνίες του, θα γίνει αυτό που είναι...** προκαθορισμένα **γενετικά...** (Εικ. 1.4).

Εικόνα 1.4. Σε κάθε καθυστέρηση της εξέλιξης στο παιδί, πρέπει να καθορίζεται η αιτία.